

Золотий жук

Гляди! Гляди! Танцює як причинний!
Його, мабуть, тарантул укусив.

*«Усі неправі»**

Чимало років тому я мав доволі близьке знайомство з таким собі містером Вільямом Леграндом. Походив він зі старовинного роду гугенотів і колись мав чималі статки, проте через цілий ланцюжок прикростей опинився в злиднях. Щоб уникнути приниження, до якого привели його лихоліття, він поїхав із Нового Орлеана — батьківщини своїх прашурів, й оселився поблизу Чарльстона — на острові Саллівана в Південній Кароліні.

Острів цей особливий. Три милі завдовжки, і майже всуціль піщаний. Завширшки острів не перевищує чверть милі. Від материка його відділяє крихітна протока — мулка, поросла густим очеретом, у якому гніздяться водоплавні птахи. Цілком зрозуміло, що рослинності тут небагато, і та низькоросла. Високих дерев тут не побачиш. І тільки на заході острова, де стоїть Форт Молтрі, а навколо — кілька жалюгідних дощаних будиночків, де влітку замешкують біженці від чарльстонської пилюки та спеки, можна побачити колючу карликову пальму; решта острова, крім західних його околиць і смужки піщаного узбережжя, вкрита густими заростями лепехи, що її так вихвалюють англійські садівники. Кущі тут

«Усі неправі» (1761) — комедія Артура Мерфі. Цитовані в епіграфі рядки По приписує Мерфі помилково.

виростають заввишки п'ятнадцять футів й утворюють непрохідні хащі, сповнюючи повітря чудових пахошів.

Ось у таких хащах, у віддаленій східній частині острова, Легранд і збудував собі хижу, в якій і мешкав, коли я цілком випадково з ним зазнайомився. Незабаром наше знайомство переросло у дружбу, адже в цьому відлюднику було чимало такого, що викликало цікавість і повагу. Мені він здався людиною напрочуд освіченою, кмітливою, хай і не позбавленою мізантропії та схильною до різких перепадів настрою — від піднесення до меланхолії. Мав він чимало книжок, проте нечасто до них звертався. Найбільше його розважали полювання й риболовля, а ще він любляв прогулюватися берегом або заростями лепехи, вишукуючи черепашок і рідкісних комах — його колекції останніх позаздрив би сам Сваммердам. Прогулювався Легранд зазвичай у товаристві старого негра на ім'я Юпітер; волю негр отримав іще до того, як родина збідніла, проте ні погрозами, ні обіцянками не можна було його примусити поступитися, як він вважав, своїм правом повсюди супроводжувати «міста Вілл». Можливо, саме Леграндові родичі, які вважали юнака психічно неврівноваженим, несамохіть підштовхнули Юпітера до такої наполегливості: аби юнак у своїх мандрах не лишився без нагляду й захисту.

Зима в тих широтах, де розташований острів Саллівана, нечасто буває суворою, а восени навіть вогонь розпалювати не доводиться. Проте в середині жовтня 18** року випав один напрочуд холодний день. Сонце котилося на захід, а я продирався крізь вічнозелені зарості до хижі мого приятеля, до якого не навідувався вже кілька тижнів, адже мешкав на той час у Чарльстоні, на дев'ять миль від острова, а тодішнім засобам сполучення було далеко до сьогоднішніх. Зупинившись під дверима хижі, як зазвичай, я постукав, але не отримав відповіді,

тому поліз у потаємне місце по ключ, відімкнув замок і увійшов. У коминку палав вогонь. Такого я не очікував, але тим приємнішою виявилася несподіванка. Скинувши пальто, я присів у крісло поруч із тріскотливим полум'ям і терпляче чекав на повернення господарів.

З'явилися вони, коли вже споночило, і зраділи моєму приходу. Усміхаючись од вуха до вуха, Юпітер кинувся готувати на вечерю водяних курочок. Леграндом опанував один із його нападів — а як іще це назвати? — піднесення. Він натрапив на досі не описаного молюска і сподівався започаткувати новий клас, але й це не все: не без допомоги Юпітера йому вдалося вистежити і піймати жука-скарабея, якого він теж ніколи ще не зустрічав, тож хотів щодо нього завтра зі мною порадитися.

— А чому не сьогодні? — запитав я, потираючи руки над вогнем і подумки посилаючи до біса все скарабейське плем'я.

— Якби ж я тільки знав, що ви сьогодні завітаєте! — вигукнув Легранд. — Але ж ми давно не спілкувались, і як я міг передбачити, що ви завітаєте саме сьогодні! Дорогою додому я наскочив на лейтенанта Г з форту і втнув неприпустиму дурницю: позичив скарабея йому, тож роздивитися його ви зможете тільки зранку. Переночуйте в мене, а по жука я пошлю Юпітера зранку, щойно зажевріє світанок. Це таке диво!

— Що? Світанок?

— Та який світанок! Жук! Він золотий — аж світиться, завбільшки з горіх, а на спинці має чорні плямки: дві круглі вгорі, а третю — довгастеньку — нижче. А кутикули...

— Не бути там ніякі кути, міста Вілл, весь час я вам торочити! — втрутився в цьому місці Юпітер. — Жук бути гладенький, і золотий, середина й зовні, крім хіба крильця. Я такий важкий жук у житті в руки не тримати.

— Мабуть, так і є, Юпітере, — погодився Легранд надто вже щиро, — але чи вартий він того, щоб курочки підгоріли?.. А колір, — повернувся він до мене, — і справді є вагомим доказом на підтвердження Юпітерової теорії. Певен, такого яскравого металевого блиску жоден жук не має... але впевнитися в цьому ви зможете тільки завтра. А поки що я змалюю вам його форму...

З цими словами він присів за маленький столик, на якому знайшлися чорнило й перо, але не було паперу. Легранд пошукав у шухлядці, але паперу й там не виявилось.

— Байдуже, — мовив він по паузі, — ось у мене є...

З кишені жилета він дістав якийсь обривок, схожий на дуже брудний папірець на нотатки, і зробив грубу замальовку. Поки він малював, я сидів біля вогню, бо й досі не зігрівся. Закінчивши, Легранд не підводячись передав папірець мені. Та в цю мить із-за дверей почулося гучне гарчання, а тоді шкрябання кігтів. Юпітер відчинив, і Леграндів здоровезний ньюфаундленд, увірвавшись у кімнату, заскочив мені на плечі й заходився лашитися, адже я завжди приділяв йому чимало уваги. Коли ж його радість трохи вщухла, я нарешті поглянув на папірець — і, щиро кажучи, здивувався.

— Що ж, — мовив я, добре роздивившись малюнок. — Скарабей і справді дивний, мушу визнати; ніколи ще такого не бачив... Та це, мені здається, понад усе нагадує череп із кістками — Адамову голову!

— Адамову голову, — відлунням повторив Легранд. — Так, на папері схожість і справді є. Дві верхні плямки нагадують очні ями, так? А довгаста внизу — рот. Та й форми жук овальної...

— Так і є, — мовив я, — але ж, Легранде, ви не художник. Дочекаємося, коли можна буде поглянути на жука вживу, й тоді вже я робитиму висновки про його будову.

— Ну, не знаю, — відгукнувся Легранд дещо ображено, — маюю я непогано, принаймні мав би, адже в мене були гарні вчителі, і я зовсім не бовдур.

— Друже, ви, певно, жартуєте, — сказав я. — Череп у вас вийшов дуже схожий, я б навіть сказав, неперевершений, хай і не бездоганний із точки зору фізіології... Тож ваш скарабей, без сумніву, найдивніший скарабей у світі, якщо схожий на череп. До речі, такі жуки завжди породжують забобони. Скажімо, ви дасте йому назву *Scarabaeus caput hominis* абощо... таких назв у природознавстві чимало. А де ж його вусики?

— Вусики! — вигукнув Легранд, якого наша розмова не на жарт розпалила. — Та ось же вони! Я змалював їх дуже точно — гадаю, цього досить, щоб скласти про них думку.

— Що ж, — мовив я, — мабуть... просто я їх не бачу...

І я, нічого більше не кажучи, повернув йому папірець, щоб не виводити його з рівноваги; проте наступні події вельми здивували мене: я не розумів, чому в нього так зіпсувався настрій, адже на малюнку справді не було видно ніяких вусиків, та й загалом жук таки нагадував череп із кістками.

Легранд роздратовано вихопив у мене малюнок і збирався вже його зім'яти та жбурнути в полум'я, але, кинувши на нього оком, раптом передумав. Вмить його обличчя розчервонілося — і тут-таки зблідло. Кілька хвилин він непорушно роздивлявся малюнок. За деякий час Легранд підвівся, підхопив зі столу свічку й, перетнувши кімнату, усівся в найдальшому куті на моряцькій скрині. Там він знову заходився схвильовано вивчати малюнок, повертаючи і так і сяк. Він так нічого й не сказав, і така його поведінка приголомшила мене, проте я вважав за краще мовчати, щоб своїм зауваженням іще більше не зіпсувати господарю настрої. Нарешті він

дістав із кишені пальта портмоне, сховав туди папірець, а портмоне замкнув у шухлядці письмового столу. Хвилювання минулося, але й від колишнього завзяття не лишилося сліду. Однак зараз Легранд був радше не сердитий, а замислений. І що далі, то більше він впадав у задуму, з якої його не могли вивести жодні мої розмови. Спершу я хотів залишитися в нього на ніч, та оскільки господар був у такому дивному гуморі, вирішив за краще повернутися додому. Він не затримував мене, та на порозі потиснув мені руку гарячіше, ніж зазвичай.

З того випадку минув майже місяць (за цей час із Леграндом я не бачився), аж тут до мене в Чарльстон завітав Юпітер. У житті я не бачив доброго старого негра таким нещасним, тож перелякався, що з моїм приятелем лихо.

— Юпітере, — вигукнув я, — що сталося? Як поживає твій господар?

— Правду казати, не дуже добре поживати міста Вілл.

— Не дуже добре! Як прикро це чути! На що він скаржиться?

— Та ні, він нічого не скаржиться, але він факт хворий.

— Хворий, Юпітере? Чому ж ти раніше мені не сказав? Він у ліжку?

— Та ні, яке там у ліжку! Бігати як учаділий! Я дуже хвилюватися за міста Вілл.

— Юпітере, не розумію, про що ти. Ось ти кажеш, що твій господар хворий. Він не казав тобі, що в нього болить?

— Та ні, пане, я за таке й не питати, щоб йому не драгувати, а міста Вілл не казати, що йому таке... Але чого ж тоді він увесь час ходити туди-сюди, голова схилити, плечі задерти, блідий як полотно? І ще той шифер...

— Що-що? Який шифер?

— Такий шифер, ну, такі знаки... Я такі дивні знаки зроду не бачити. Казати вам, аж страшно. Весь час я не спускати з нього ока. Сьогодні він тікати — ще сонце не зійти, і весь день не бути дома. Я вирізати гарний дрючок набити його, коли він повернутися, але я, дурень, не можу його набити — такий він нещасний.

— Що-що? А, так! Гадаю, і справді не варто тобі так суворо чинити з бідолашним юнаком. Не бий його, Юпітере, він такого не витримає. Може, ти здогадуєшся про причини його хвороби... тобто переміни в поведінці? Може, щось сталося після того, як ми востаннє бачилися?

— Ні, пане, не після, а до. Той самий день, як ви бути у нас.

— Як це? Про що це ти?

— Як про що, пане! Про комах! Він там!

— Що-що?

— Комах! Я не сумніватися, що той комах укусити міста Вілл у голову!

— І що ж привело тебе, Юпітере, до таких міркувань?

— У нього і кігті, і рот, ага. Я зроду не бачити такий лихий комах: він бити й кусати все, що поряд. Міста Вілл його ловити, та одразу відпускати, кажу вам, — може, тоді його й кусати той комах! Як мені не подобатися той великий рот, е ні, я його і пальцем не торкатися, я його на папір, який валятися на підлозі. Загорнути його в папір і запхати папір йому в рот, отак я його ловити.

— І ти гадаєш, що твого містера справді вкусив жук, і він того укусу він захворів?

— Я не гадати нічого, я знати! Чого б йому думати весь час про золото, якби його не кусати той золотий комах? Я чути про таких золотих комах, аякже.

— А звідки ти знаєш, що він весь час думає про золото?

— Звідки я знати? Ха, так він сам казати це у снах, і я це знати.

— Що ж, Юпітере, може, ти й правий, але чому я можу завдячувати за твій несподіваний візит?

— Чого-чого, пане?

— Ти приніс мені повідомлення від містера Легранда?

— Ні, пане, я принести писульку... — і Юпітер простягнув мені записку.

Любий друже!

Чому ви так давно не навідуєтеся? Сподіваюся, ви не утнули дурниці й не образилися на мене за мою нетактовність? Та ні, це просто неможливо.

Відтоді як ми бачилися востаннє, я страшенно схвилюваний. Мені треба дещо вам розповісти, однак я гадки не маю, як це зробити й чи варто робити це взагалі.

Останні кілька днів я почувався не зовсім добре, та й бідолашний старий Юпітер не дає мені спокою, і хоча наміри його благі, в мене вже уривається терпець. Ви не повірите — днями він запасся величезним дубцем і збирався добряче мене покарати за те, що я вислизнув без його відома й цілісінькій день провів самотою серед пагорбів на материку. Гадаю, тільки нездоровий вигляд урятував мене від прочуханки.

Знашої останньої зустрічі моя колекція не поповнилася.

Якщо це можливо, будь ласка, приходьте до мене разом із Юпітером. Обов'язково приходьте. Мені конче треба побачитися з вами сьогодні ввечері в одній невідкладній справі. Запевняю вас, ця справа надзвичайної важливості.

Щиро ваш Вільям Легранд

Щось у тоні записки розхвилювало мене. Це було зовсім не схоже на Легранда. Які думки зараз його опосіли?

Яка нова фантазія полонила його бурхливу уяву? Що це за «справа надзвичайної важливості»? Те, що розповів

Зміст

Золотий жук.....	3
(переклад Ольги Федорченко)	
Чорний кіт	46
(переклад Ольги Федорченко)	
Провалля і маятник.....	57
(переклад Ольги Федорченко)	
Вільям Вільсон	74
(переклад Ольги Федорченко)	
Факти у справі пана Вольдемара	96
(переклад Ольги Федорченко)	
Морелла	107
(переклад Ольги Федорченко)	
Береніка	113
(переклад Ольги Федорченко)	
Маска Червоної Смерті.....	122
(переклад Валерії Столяренко)	
Поховані живцем	129
(переклад Валерії Столяренко)	
Убивства на вулиці Морг.....	145
(переклад Валерії Столяренко)	
Викрадений лист	185
(переклад Валерії Столяренко)	
Таємниця Марі Роже.....	208
(переклад Валерії Столяренко)	